

recenzije ■ *recensions* ■ *recensiones***Ratko PERIĆ, *Nada koja ne postiđuje. Duhovne vježbe svećenicima po blaženom Alojziju Stepincu, Crkva na kamenu, Mostar, 2018., 366 str.***

Mons. dr. sc. Ratko Perić, mostarsko-duvanjski biskup i apostolski upravitelj trebinjsko-mrkanjski, zanimljiv je »autor, pastir i intelektualac, pisac desetak knjiga i radova, prepoznatljiv ne samo po svojem stilu, jasnoći i izričaju nego još i više po osobnosti i sadržaju, po svojoj crkvenosti, evanđeoskom domoljublju i borbi za istinu. Osim zagrebačkog nadbiskupa i kardinala Franje Kuharića jedva da je itko od današnje generacije hrvatskih nad/biskupa toliko puta u raznim prigodama progovorio o blaženom Alojziju Stepincu, toliko puta zavirio u izvornu arhivsku građu, 'zaoštrio pero' i nešto napisao o njemu, kao biskup Ratko. Zanimljiv je i naslov, jer je riječ o našem blaženiku Alojziju Stepincu, čije štovanje je u stalnom porastu ne samo u Hrvatskoj i Zagrebu nego i u svijetu. On je čovjek i blaženik nade, izrastao iz Božje riječi, vjerodostojan i čiste savjesti! Iznimna pojava uzornog i svetog pastira, prožeta kršćanskim domoljubljem; branitelj Božjih i ljudskih prava u teška vremena; istinska 'tvrđava vjere i svetosti života', kako je volio govoriti blagopokojni nadbiskup i kardinal Franjo Kuharić, iz čega je sve bu-

jalo u njegovu životu, služenju i svjedočenju. Blaženi Alojzije Stepinac kruna je svjedoka i mučenika naše Crkve, hrabri pastir u srazu s trima ideologijama zla XX. stoljeća: nacizmom, fašizmom i komunizmom – pastir bez premca u Europi. On uvijek iznova poziva na svetost života, na propitivanje stavova, na služenje potrebitima, na obranu ljudskih prava i sloboda, ljudskog dostojanstva, na traganje za istinom i življenje po izgrađenoj i čistoj savjesti. O njemu su već tiskane brojne knjige i radovi, rasprave i članci, a bit će tako i ubuduće, jer Stepinčevu svjedočenju, životu i služenju, daru i žrtvi dive se ljudi diljem svijeta, uz zanemarivu skupinu onih pojedinaца ukopanih bilo u svoje nazore mržnje prema vjeri i Katoličkoj crkvi bilo u svoju ideologiju, koja im ne dopušta 'čišćenje srca i pamćenja' pomoću otvorenosti istini i nepobitnim činjenicama. Stepinčeva duhovna baština obvezuje! (Iz recenzije mons. dr. sc. Stjepana Kožula, 355–356).

Knjiga znakovita naslova *Nada koja ne postiđuje. Duhovne vježbe svećenicima po blaženom Alojziju Stepincu* sastoji se od pet poglavlja, Dodatka: Stepinac i NDH,

Predgovora kardinala Josipa Bozanića (7–10), Pozdrava iz Mostara novomu hrvatskom blaženiku i mučeniku, Literature, koja sadržava arhivsku građu i bibliografiju (347–353), Izvatka iz recenzije mons. dr. sc. Stjepana Kožula, kanonika Prvostolnog kaptola u Zagrebu (355–357) i Popisa imena (359–366).

Drugi dio naslova knjige *Duhovne vježbe svećenicima po blaženom Alojziju Stepincu* daje odgovor na pitanje kako je nastajao sadržaj te knjige. Stoga zagrebački nadbiskup, kardinal Josip Bozanić, u Predgovoru piše: »Zahvaljujem biskupu Ratku Periću na uloženu trudu i molitvi, na svakome susretu sa svećenicima, redovnicima i redovnicama te vjernicima laicima, kojima je iznosio ova svoja nadahnuća, misli i putokaze za život. Zahvaljujem mu na pratnji, na hodu u duhovnim vježbama, kojim je s drugima bio hodočasnik koji se raduje, tješi, traži utjehu, dijeli plač i bol, čuvajući nadu koja ne postiđuje« (10).

Svako poglavlje knjige obrađeno je kao posebna cjelina. Polazište je uvijek u Božjoj riječi i nauku Crkve, a primjer i refleksija za razmišljanje nalaze se u životu blaženog Alojzija Stepinca.

Znakovit je uvod u raspravu biskupa Perića pod naslovom *Pozdrav iz Mostara novomu hrvatskom blaženiku i mučeniku* (11–13) u kojem autor na svoj prepoznatljiv način iznosi hvalospjev novom hrvatskom blaženiku i mučeniku Alojziju Stepincu, u stilu pohvala drevnih crkvenih otaca. Mučenika Stepinca autor znakovito pozdravlja kao mu-

čeničku crvenu ružu na oltaru Crkve i domovine, »od Tebe su stvorili pravu crkvenu, crvenu, grimiznu ružu na oltaru, vrsna i klasična mučenika« (11). Polazište mu je naslov prvog životopisa nadbiskupa Alojzija Stepinca *Crvena ruža na oltaru*, vjernoga mu suradnika, svećenika Zagrebačke nadbiskupije, Pavla Jesiha (Zagreb, 1890. – Rim, 1963.), koji je imao dva brata, dva revna svećenika, koji su djelovali u župama: Ljudevit u Mahićnom kod Karlovca (Zagreb, 1892. – Zagreb, 1942.) i Dragutin u Šćitarjevu na Savi kod Zagreba (Zagreb, 1895. – Šćitarjevo, 1944.), koji je bio ubijen iz osвете 27. studenoga 1944., a 1. rujna 1992. posmrtno je dobio medalju Pravедnika među narodima zbog spašavanja Židova.

Slijedi šest tematskih područja u pet poglavlja i s jednim Dodatkom.

Prvo poglavlje »Biografske bilješke« (15–61), sadrži pet točaka. U njima se stavlja blaženog Stepinca za uzor, tijekom njegova života od roditeljskog doma do revnog pastirskog djelovanja u nadbiskupskoj službi Slavne Crkve Zagrebačke (*Almae Ecclesiae Zagradiensis*). Prva točka, naslovljena *Blaženi i sveti koji su čudesno ostvarili evanđelje* kazuje nam kako je papa Benedikt XVI. u postsinodalnoj pobudnici *Verbum Domini* (Riječ Gospodnja), među šesnaest imena blaženih i svetih, koji su se u dvotisućljetnoj povijesti Crkve istaknuli kao iznimni i uzorni ne samo slušatelji nego i izvršitelji Riječi Božje u svojem životu i poslanju, uvrstio i blaženog Aloj-

zija Stepinca, svjedoka i mučenika pred bezbožnim komunizmom (17). Druga točka, naslovljena *Predbogoslovsko vrijeme* zahvaća poimanje poziva i poslanja apostola i sv. Pavla te prati Stepinčev put i molitve njegove majke Barbare tijekom njegova školovanja, boravka na bojištu u Prvom svjetskom ratu i traženja svojeg puta i životnog poziva. Veliku je ulogu imala majka Barbara u molitvi i postu da joj sin Alojzije postane svećenikom, prepuštajući sve u Božje ruke, te njegov bivši odgojitelj dr. Josip Lončarić.

Treća točka, naslovljena *Predzaručničko vrijeme* prikazuje Stepinčevo osmogodišnje traženje zvanja (1916. – 1924.), bojeći se lošeg primjera nekih svećenika s obzirom na tzv. Žuti pokret i pojavu starokatolicizma, kao i zaručničko dopisivanje s Marijom Horvat, kćeri mjesnoga krašićkog učitelja i orguljaša, koje je trajalo tri mjeseca, od Božića 1923. do početka travnja 1924. godine. Marija Horvat (Krašić, 1896. – Zagreb, 1939.) bila je tradicionalna vjernica, radila je kao učiteljica i nije se nikad udavala. Njezina mlađa sestra akademkinja Anđela Horvat (*1911. – 1985.), poznata povjesničarka umjetnosti koja je surađivala s Crkvom, predala je 1973. godine sačuvana pisma zagrebačkom nadbiskupu Franji Kuhariću, uz popratno pismo u kojemu piše: »I ta krnja korespondencija koju sam uspjela sačuvati od zloupotrebe i vulgarizacije, bjelodano govori sasvim iskreno o nadama i dijalogu dviju lijepih duša, koje se na kraju prijateljski rastaju. Stroga etička načela, po kojima je

Alojzije Stepinac posvuda poznat, očita su prema ovim pismima i u njegovim mladim danima.« Marija je ostala diskretna, nezavidna, neudana, a poginula je 1939. godine u prometnoj nesreći.

Četvrta točka, pod naslovom *Predsvećenički odgoj i izobrazba* prati Stepinčev put odgoja i školovanja u Rimu od 1924. godine, gdje je doktorirao filozofiju (1927.) i teologiju (1931.), te postao svećenikom, a njegov ga rektor ocjenjuje riječima: »Posve plemenite naravi, u svemu vrlo postojan, istinski pobožan, u disciplini vjeran i veoma marljiv.« Kada je papa Ivan Pavao II. davao ocjenu o Alojziju Stepincu 3. listopada 1998. godine u Mariji Bistrici pred 300.000 nazočnih vjernika, vrhovni je poglavar Katoličke crkve napisao i izgovorio samo dvije riječi i ocjene koje smo svi čuli i zapamtili: *Beatus* – Blaženik! *Martyr* – Mučenik! Peta točka naslovljena *Svećenički uzor* prikazuje Stepinca kao svećenika i biskupa, u raznim prigodama, s polazišta vjere, ufanja i ljubavi te kršćanskoga praštanja. Stepinac je vjernik od obiteljske kuće do natpastirske službe i smrti.

Drugo poglavlje pod nazivom »Nadbiskup Stepinac – Božji čovjek« (63–112) sadrži šest točaka. U prvoj točki, *U molitvi i susretu s Bogom i ljudima*, blaženi Stepinac prikazan je prema homiliji kardinala Pietra Palazzinija, prefekta Kongregacije za kauze svetaca, koju je održao 1985. godine u Rimu u prigodi 25. obljetnice smrti blagopokojnog Alojzija kardinala Stepinca, zagrebačkog nadbiskupa. Stepinac je bio čovjek molitve i

susreta s Bogom i s ljudima. Čovjek kojega su tisuće tražile i u njega pomoć iskale. Čovjek koji pomoć nikomu nije odbio ako je išta učiniti mogao. Pokazao se svjetionikom Crkvi kako se snaći u presudnim povijesnim prekretnicama i ustrajati povezan s Kristom i s Kristovim vidljivim namjesnikom na zemlji i s cijelom Crkvom katoličkom. Druga točka, *Ljubav prema Euharistiji*, izlaže nauk Crkve o euharistiji te pokazuje Stepinca kao velikog štovatelja i promicatelja euharistije, od njegova djetinjstva preko organiziranja brojnih euharistijskih kongresa pa do smrti u krašićkom zatočeništvu. Treća točka, *Nosio je križ: patienter, ardentem et amantem*, donosi homiliju kardinala Franje Šepera, pročelnika Kongregacije za nauk vjere, izgovorenu u hrvatskoj crkvi sv. Jeronima u Rimu 10. veljače 1981. godine. Četvrta točka, *Blaženi čiste savjesti*, početno ističe razliku između kušnje i napasti te pokazuje Isusovo ponašanje u pustinji u susretu s ponudama »napasnika«, te opširno pokazuje Stepinčev primjer i ponašanje, posebice tijekom montiranoga režimskog procesa protiv njega 1946. godine s njegovim kao sunce jasnim odgovorima i zaključnim govorom pred režimskim sucima, pozivajući se na svoju čistu savjest i sud objektivne povijesti: »Savjest mi je mirna, makar se publika tome smijala«, do posljednje rečenice: »Ja ne trebam milost, savjest mi je mirna« (84). Biskup Perić piše: »Oni će svojim notornim lažima i klevetama tužiti Nadbiskupovu savjest koja je izvršila svoju dužnost, ko-

ja sebi ništa ne predbacuje, koja se ne boji objektivna povijesnoga suda, koja nema ni od koga srama, zato ni od koga straha! Savjest je Nadbiskupu bila najljepše ogledalo pravde« (84). Stoga je papa Ivan Pavao II. u Mariji Bistrici 3. listopada 1998. godine istaknuo da mu je bilo »draže prihvatiti patnju negoli izdati svoju savjest i iznevjeriti obećanje dano Kristu i Crkvi«. U petoj točki, *Na križnom putu*, autor svojom poznatom kratkoćom i jasnoćom prikazuje četrnaest stajališta križnog puta u četrnaest godina Stepinčeva zatvorsko-zatočeničkog sužanjstva: od presude u Zagrebu 11. listopada 1946. godine do preminuća u Krašiću 10. veljače 1960. godine. Odista, Stepinčev križni put! Posljednja šesta točka, *Poruke iz »Duhovne oporuke kardinala Stepinca, nadbiskupa zagrebačkog«*, obrađuje pet poruka koje je kardinal Stepinac u Oporuci napisao vjernicima svoje nadbiskupije 1957. godine: *Prva poruka*: vjera u Boga, kojega nam je Isus Krist objavio kao Oca; *druga poruka*: vjernost Svetoj Stolici, *treća poruka*: pobožnost prema Majci Božjoj; *četvrta poruka*: naša uzajamna bratska ljubav i *peta poruka*: uzajamna molitva.

Treće poglavlje naslovljeno »Osvrti na djela« (113–145) obuhvaća pet točaka. Prva točka, *O, Majko, blagoslovi...*, prikazuje odnos prema Presvetoj Bogorodici. Iznosi se sadržaj homilija nadbiskupa Stepinca o Gospinu Magnifikatu. On, uzoran štovatelj Majke Božje, s francuskoga je preveo Gospinu *Krunicu* 1943. godine. Krunicu je dnevno mo-

lio kao najprimjereniju molitvu. U čast Gospi otvarao je i posvećivao crkve u svojoj Nadbiskupiji. Radi Bogorodičine časti svake je godine dok je bio na slobodi predvodio, dijelom i pješke, zagrebačko hodočašće u Mariju Bistricu. Pobožnost prema Majci Božjoj bila mu je na prvom mjestu nakon klanjanja euharistijskom Isusu i molitve Duhu Svetomu. O njoj je često propovijedao. Vidi se to iz objavljenih knjiga i njegovih propovijedi. Druga točka, pod naslovom *Vrijednost i važnost Stepinčevih propovijedi* ima u središtu propovijedanje radosne vijesti i evanđelja u Blaženikovu životu. Propovijedi su mu nanizane između triju temeljnih teoloških i crkvenih stupova koji drže tu propovjedničku tvrđavu. »Prvim nam se stupom čini *Okružnica* u povodu 1300. jubileja pokrštenja hrvatskoga naroda. Drugi je stup propovijed na svetkovinu Krista Kralja, 31. listopada 1943., i treći je stup Nadbiskupov govor na sudu u Zagrebu, 3. listopada 1946. Imajući u vidu njihovu opću poznatost i često navođenje, vjerujem da bi ova tri učiteljska spisa mogla ući i u najstrožu antologiju njegovih pisanih propovijedi i govora. U njima je izrazio teologiju, moral i svoje svjedočanstvo vjere i spremnosti na mučeništvo kojim je konačno i okrunjen i kao takav u Crkvi beatificiran« (120). Autor ovdje analizira i dvije verzije Stepinčeva govora na sudu, onu kraću, izgovorenu i onu opširniju, napisanu, koja ima dvostruko više teksta, očitujući Stepinčevo bogoljublje, čovjekoljublje i rodoljublje. Treća točka,

Stepinčev fenomen, zahvaća osjetljivo pitanje Stepinčeva mučeništva i mogućeg trovanja, i naknadnog uništenja njegova srca kod balzamiranja, pozivom na knjigu postulatora dr. Jurja Batelje *Komunistički progon i mučeništvo blaženoga Alojzija Stepinca* (Zagreb, 2017). Na temelju iznesenoga naš autor zaključuje: »Stepinac nije 'slučaj', nego pravi i razgranati fenomen. Zapravo koncentrat raznih fenomena: katoličkoga, pastoralnoga, karitativnoga, ekumenskoga, hrvatskoga, političkoga, medicinskoga, juridičkoga, historiografskoga, hagiografskoga... Fenomen za života, fenomen u osudi, fenomen u smrti. Fenomen u beatifikaciji, fenomen u protivljenju kanonizaciji. Fenomen u fizičkom srcu, fenomen u duhovnom srcu! [...] Fenomen u Vatikanu, fenomen u Zagrebu i u Beogradu! I ova knjiga može unijeti vrtloge u Arhimedove »krugove« da se s punom istinom dođe na prag kanonizacije blaženoga mučenika Alojzija Stepinca. Što prije, to bolje!« (132). Četvrta točka, naslovljena *Udari pastira, i ovce će se razbjeći* počinje s činjenicom da su u Stepinčevoj kauzi beatifikacije bila dva kanonska postupka: *processus super virtutibus* – o krjepostima i *processus super martyrio* – o mučeništvu. Stepinčev progon i mučeništvo prikazuju se u kontekstu komunističkog progona vjere i Crkve, te posebice biskupa. Navodi se i sudbina nekih biskupa tih godina, koji su iz Hrvatske i BiH, pa tako i biskupa Josipa Carevića, »koji je u nerazjašnjenim okolnostima još 9. veljače 1940. podnio ostav-

ku Svetoj Stolici i stavio se nadbiskupu Stepincu na pastoralno raspolaganje. Živio je u župi Veliko Trgovišće, u Vižovlju, blizu kapele BDM na Strmcu u Zagorju, odakle su ga partizani izvukli i u noći na 10. svibnja 1945. u nekom zagorskom mjestu ubili. Ni za grob mu se ne zna« (134). Mirko Ivanjek u svojoj knjizi o biskupu Careviću naslovljenoj *Veliki petak 1945.* (Zaprešić, 2018.) prenosi zapis iz Kronike franjevačkog samostana u obližnjem Klanjcu, gdje piše da su biskupa Carevića odveli »navečer 18. travnja 1945. na Veliki Četvrtak i nestalo ga je« (161–162). Uz progonjene biskupe navodi se i ponašanje biskupa Antuna Akšamovića u Đakovu, koji je bio tijesno povezan ne samo s mons. dr. Svetožarom Ritigom nego i s dr. Ivanom Ribarom, kao kum njegovu sinu Ivi Loli Ribaru, i dakako s moćnim Ivanom Krajačićem zvanim Stevo. »U BiH na poprištu je ostao samo biskup Petar Čule. A i on će u travnju 1948. biti uhićen i u srpnju iste godine osuđen na 11 i pol godina zeničke robije. Tako je cijela BiH ostala devet godina bez rezidencijalnih biskupa sve dok se biskup Čule nije vratio iz zatvora 1957. godine« (135). Obrađuje se sažeto režimska osuda i boravak nadbiskupa Stepinca u zatvoru u Lepoglavi, te poslije u Krašiću, kao i događanja poslije smrti oko spašavanja, oduzimanja i spaljivanja njegova srca.

Peta točka, *Nadbiskup Stepinac i biskupi u BiH*, pokazuje Blaženikov crkveni odnos i kršćansku ljubav prema hrvatskim katolicima u Bosni i Her-

cegovini. Ujedno se vidi osoban i biskupski odnos zagrebačkoga nadbiskupa Stepinca prema subraći u episkopatu u BiH. »Stepinac je kao Nadbiskup, svjestan svoje suodgovornosti u Biskupskom kolegiju, za sva tri svoja pohoda Hrvatima u BiH našao je povoda u određenim biskupskim svečanostima. Tako je godine 1938. obilježena 25. obljetnica biskupstva banjolučkoga biskupa Joze Garića i 30. obljetnica biskupskoga ređenja vrhbosanskoga nadbiskupa Ivana Šarića. Godine 1939. bilo je biskupsko ređenje Smiljana Franje Čekade u Sarajevu, koji je bio izabran za pomoćnoga biskupa vrhbosanskomu nadbiskupu, a 1942. nadbiskup je Stepinac sudjelovao zajedno s nadbiskupom Šarićem u biskupskom ređenju Petra Čule u Mostaru« (139). Autor prikazuje i sedam biskupa koji su djelovali u BiH za Stepinčeva života, od Sluge Božjeg nadbiskupa Josipa Stadlera do biskupa dr. Petra Čule i dr. Smiljana F. Čekade. Među katolicima u Hrvatskoj do pred Drugi svjetski rat općenito se držalo da Crkva zagrebačka ima tri uzorna pastira, tri moguća kandidata za oltar: blagopokojnog dr. Josipa Stadlera, odgojitelja i profesora u Zagrebu i potom prvoga vrhbosanskog nadbiskupa u Sarajevu, odgojitelja i duhovnika dr. Matiju Stepinca i pomoćnog biskupa dr. Josipa Langa, kojeg su držali »biserom među klerom Zagrebačke nadbiskupije«. U svemu dolazi na vidjelo kako je nadbiskup Stepinac svojim pohodima parti-kularnoj Crkvi u BiH povezivao i pasti-

re i narod u vjeri i vjernosti Kristu i njegovoj Crkvi na čelu s Apostolskom stolicom u Rimu.

Četvrto poglavlje naslovljeno »Odnos prema pravoslavlju« (147–160) obuhvaća dvije točke. Prva točka, *Teza opasna po ekumenizam*, tematizira odnos prema ekumenizmu i istini. Prvi dio je osvrt na pokušaj ekumenizma, uz odstupanje od istine i činjenica, po primjeru apostolskog nuncija mons. Orlanda Antoninija, predstavnika Svete Stolice u Republici Srbiji, koji govori 2012. godine listu *Politika* o uvjetima za slučaj Papina posjeta toj državi, te iznosi opasnu tezu po istinu i ekumenizam »da je ustaški režim počinio zločine u ime katolicizma« pa bi te riječi »mogao izgovoriti Papa ukoliko bi došao u Srbiju« (149). Time se otvara put neistini da su ovdje tijekom XX. stoljeća vođeni vjerski ratovi i počinjeni zločini u ime vjere. Nuncija Antoninija veoma je hvalila Srpska pravoslavna crkva, posebice patrijarh Irinej Gavrilović, a nuncij je završio svoju službu u Beogradu i otišao u mirovinu okićen Orednom sv. Save. Dakako, nisu te tvorbe nuncija Antoninija rezultat nekih novih istraživanja. To je stara »polemična i od Komunističke partije naručena pamfletistička teza o zločinima ustaškog režima 'u ime katolicizma'« (151), koja se provlači kroz knjigu Viktora Novaka kao i drugih autora iz komunističkog vremena, ali i u dvijema knjigama talijanskog pisca Marca Aurelija Rivellija, koje je objavio u izdavačkoj kući Kaos u Milanu 1999. i 2002. go-

dine. U tim knjigama ponavlja se optužba, pa i u naslovu, o genocidu vezanu uz nadbiskupa Stepinca. Ali ti pamfleti proizašli iz Kaosa ne donose istinu, nego komunističku antikatoličku propagandu, koja se ponavlja i želi učiniti aktualnom. Autor u deset točaka analizira činjenice i pokazuje istinu koja može ojačati istinski ekumenizam, nasuprot lažnom irenizmu. »Našu ekumenu ništa tako ne ranjava kao poluistina ili neistina. Samo nas istina, u ljubavi izrečena i učinjena, oslobađa i ozdravlja! Stoga ni za kakav ekumenski susret ili posjet nije potrebna takva opasna pretpostavka, a najmanje iz crkvenih krugova!« (151). Druga točka, *Poziv na istinu*, počinje od govora srpskog patrijarha Irineja Gavrilovića, koji je izrekao na komemoraciji u Donjoj Gradini 23. travnja 2017. godine. U pet-šest rečenica izrečeno je isto toliko povijesnih neistina, koje autor pobija tvrdnju po tvrdnju. Od neistinite hipoteze o prisilnom »pokrštavanju« pravoslavni, do brojke od 240.000 prisilno 'pokrštenih'. Tu znamenku od »240.000 – 250.000« kako su objavili mediji sam patrijarh Gavrilović navodi u Pismu papi Franji od 30. travnja 2014. godine. A ni Patrijarh u tom Pismu ne citira odakle uzima te brojke. Koliko se zna, ta se znamenka prvi put pojavila na komunističkom montiranom procesu u Zagrebu 2. listopada 1946. kada je javni tužitelj Jakov Blažević pokazao nadbiskupu Stepincu kopiju pisma od 18. svibnja 1943., za koje je tužitelj optužio Stepinca da ga je poslao papi Piju XII. Nadbiskup je od-

lučno zanijskao auktorstvo toga pisma« (156). Nadbiskupu Stepincu pripisuje to da »nije čuo« ili su se »pravili da neču-ju«, stoga autor biskup Perić citira odre-da pisma nadbiskupa Stepinca već od 14. svibnja 1941. i dalje, kao i njegovu po-znatu propovijed na završetku pokor-ničke procesije na dan 31. listopada 1943. godine (156–160).

Peto poglavlje »Beatifikacija« (161–193) sadrži četiri točke. Prva točka, *Razli-ka između beatifikacije i kanonizacije*, prika-zuje praksu Katoličke crkve tijekom po-vijesti. Prikaz u završnici navodi kanoni-zaciju kao čin papine nezabludivosti, ali ne na izravan, nego na neizravan način. Autor u završnici iznosi dva zanimljiva slučaja iz povijesti proglašenja blaženim.

Druga točka naslovljena je *Ti-jek Stepinčeva procesa do beatifikacije*. Pr-vi postulator bio je franjevac Antonio Cairol, a potom dr. Juraj Batelja, sve-ćenik Zagrebačke nadbiskupije. Autor dalje prikazuje tijek postupka s broj-nim činjenicama, od početka do njego-va završetka. Potom je sve bilo podvrg-nuto »mjerodavnu sudu teologa 1997. i sudu kardinala 1998. Iste je godine pa-pa Ivan Pavao II., nakon što je odobrio ishod takvih sjednica i objavio Dekret o mučeništvu, osobno pristupio beati-fikaciji Časnoga Sluge Božjega na Mari-ji Bistrici kod Zagreba« (182). U pitanju kanonizacije blaženog Alojzija Stepin-ca »postoji već pretpostavljen čudesan događaj, koji je već ispitan na Liječnič-kom vijeću Kongregacije za proglaše-nje svetih 21. ožujka 2013. i na Kongre-

su konzultora teologa iste Kongregaci-je 3. lipnja 2014. Iz ovoga proizlazi da je još samo Kardinalska Komisija trebala dati svoj sud o Stepinčevu postupku za kanonizaciju i predati ga u Papine ru-ke« (182). Treća točka, *Kršćanin bez mr-žnje – mučenik bez straha*, početno prika-zuje nauk Crkve da se mučenikom sma-tra ona osoba koja je položila svoj život svjedočeći svoju vjernost Kristu Gospo-dinu, odnosno kršćanskoj vjeri, i to pred osobama ili ustanovama koje su kršćan-stvu protivne, tj. neprijateljske. Potom se obrađuje tko je svjedok i koja su te-meljna obilježja pravoga svjedoka, od-nosno mučenika. Također se pokazuje u kojoj se mjeri mogu ta pravila primijeni-ti na Stepinčevo svjedočenje, mučeničko svjedočenje. Autor prikazuje upravo to, uz citiranje Stepinčevih stavova u raz-doblju od 1946. do prosinca 1959. godi-ne, samo dva mjeseca prije smrti, kada izjavljuje svojim mučiteljima: »Ja znam što je moja dužnost. Milošću Božjom ja ću je izvršiti sve do kraja, bez mržnje prema bilo kome, ali i bez straha od bi-lo koga.« Autor zaključuje: »Bez mržnje – kao kršćanin; bez straha kao svjedok, heroj, mučenik!« (187).

Četvrta točka, *Admirandus et imi-tandus*, ovdje se podsjeća na poziv sv. Pavla vjernicima: »Nasljedovateli moji budite, kao što sam i ja Kristov« (1 Kor 11,1) i na bl. Alojzija Stepinca, »koji nam je uzor, ne samo kojemu se treba divi-ti, nego kojega treba nasljedovati« (188). Pozvani smo ne samo slijediti blaženog Stepinca u njegovu ostvarenju blažen-

stava: »bio je siromašan duhom jer je priznavao da mu je sve dano od Boga, i krotak po naravi, i žedan istine i pravde, i milosrdan, i čist srcem, i podnosio progonstva, nego smo pozvani slijediti samoga Krista: čistoga, siromašnoga, poslušnoga; Krista navjestitelja Božje radosti, liječnika, patnika, raspetoga. Krista koji voli Oca, koji nam navješćuje i zajedno s Ocem šalje Duha odvjetnika« (189). Autor se potom osvrće na dvije knjige o Stepincu koje su objavljene u Italiji početkom 1999. godine. »Jedna od već spomenutog Rivelija 'Nadbiskup genocida' i njegova Kaosa, dok je drugu knjigu objavio u Vatikanu Giampaolo Mattei, ugledan novinar svetostoličkoga dnevnika *L'Osservatore Romano*, pod naslovom *Il Cardinale Alojzije Stepinac. Una vita eroica*, na 90 stranica«, po želji pape Ivana Pavla II. U završnici autor navodi Stepinčevu izjavu deset mjeseci prije komunističke osude, 17. prosinca 1945. godine, te ističe ljepotu njegove čiste savjesti, jer on »nije izdigao svoju savjest iznad Crkve. Njegova je savjest autentičan Božji glas u okviru Crkve Kristove, podređena savjesti Crkve« (190). I u tome je i *admirandus* i *imitandus*! Slijedi Svećenički ispit savjesti, prema trostrukoj službi koja obilježava svećenički život i djelo: Služba poučavanja, Služba posvećivanja, Služba upravljanja.

Dodatak pod naslovom »Stepinac i NDH« (195–345) ima tri točke.

Prva, pod naslovom *Režim nije država* ponajprije razlučuje i prikazuje pojmove: domovina, država i vlada/re-

žim. Svi su ti pojmovi bili poznati i jasni i zagrebačkomu nadbiskupu Alojziju Stepincu (1934. – 1960.). On je razlikovao domovinu od države, a pogotovo državu od političkoga sustava. »Njemu je Božja Providnost dosudila živjeti u jednoj domovini, onoj hrvatskoj, 62 godine, a u više državnih tvorovina: monarhijsko-austro-ugarskoj (1898. – 1918.), monarhijsko-srpskoj/jugoslavenskoj (1918. – 1941.), hrvatsko-ustaškoj (1941. – 1945.), jugoslavensko-komunističkoj (1945. – 1960.)« (198). »Kroza sve to vrijeme promjena i revolucija Crkva ima svoja pravila vladanja i odnosa prema privremenim državama i još prolaznijim vladama na ovim prostorima!« (199). Autor obrađuje Stepinčev odnos prema domovini, prema državi i državnoj vlasti. Poznata je Stepinčeva rečenica: »Hrvatska država je politički cilj svih dobrih rodoljuba, ali režim nije država.« Odista, »Stepinac nije bio toliko politički zanesen državom da bi nju pretpostavio svojoj crkvenoj nadbiskupskoj službi« (201), a još manje evanđeoskim i moralnim načelima.

Druga točka, *Stepinčevi interventi kod Pavelića*, daje prikaz susreta i pisma nadbiskupa Stepinca od travnja 1941. do 1945. godine poglavniku dr. Anti Paveliću, čime autor bjelodano opovrgava navode u pismu optužbe na devet stranica Svetoga sinoda Srpske pravoslavne crkve i potpisnika patrijarha Irineja Gavrilovića upućenom papi Franji 30. travnja 2014. godine. Oni optužuju rimokatolički kler u Hrvatskoj da se u znat-

noj mjeri uključio u zločine u vrijeme NDH, »ali ne u ime izmišljene neopaganske vere nego u ime Crkve, na čijem ste Vi danas čelu! I šta je sa takvim predstavnicima jerarhije i klira – biskupima, sveštenstvom, redovnicima – činio kardinal Stepinac? Moramo se suočiti sa činjenicom da je, nažalost, uglavnom ćutao.« Autor odgovara da ta optužba Patrijaršije SPC-a nije istinita »jer zagrebački nadbiskup Alojzije Stepinac (kardinalom je postao tek 1953. godine!), nije uopće šutio, nego je iz tjedna u tjedan sustavno pisao – 211 pisanih svjedočanstava iz Nadbiskupove ruke ili ureda, i sustavno propovijedao – 111 propovijedi i raznih nagovora i poruka, a izravno i u oči samomu poglavniku dr. Anti Paveliću barem 21 put napismeno i 11 puta osobno u susretu. Dakle u 48 mjeseci postojanja Nezavisne Države Hrvatske Nadbiskup nije 'uglavnom ćutao', nego je 362 puta javno govorio i zauzimao se pismom i djelom, eto ne iz tjedna u tjedan, nego u prosjeku svaki četvrti dan! I to je bilo sve objavljeno prije negoli je patrijarh Irinej iznio svoju dezinformaciju i difamaciju pred papu Franju na račun nadbiskupa Stepinca« (202–203). Potom slijedi autorov prikaz o izravnim susretima i korespondenciji između zagrebačkoga nadbiskupa Alojzija Stepinca i poglavnika Nezavisne Države Hrvatske Ante Pavelića. Autor govori činjenicama i pisanim svjedočanstvima te pravilno zaključuje: »Ne znam je li bilo koje molbe, žalbe ili tužbe hrvatske, židovske, srpske ili bilo koje druge

na Stepinčevu stolu a da on nije intervenirao kod državnih vlasti. U 48 mjeseci trajanja NDH Stepinac je kod Pavelića izričito i izravno intervenirao 32 puta: osobno 11 i napismeno 21 put. Pavelić mu nije izravno odgovorio ni na jedan dopis, a kamoli da bi ikada uzvratio posjet« (234). Nadbiskup Alojzije Stepinac »zbog svojih kardinalnih krjeposti razboritosti, pravednosti, jakosti i umjerenosti imenovan je kardinalom 1953. te zbog svoga evanđeoskog svjedočenja pod sva tri protuljudska totalitarizma – fašizmom, nacizmom i komunizmom – i zbog svoga herojskoga mučeništva bi ubrojen u antologiju katoličkih mučenika i blaženika 1998. Nije dakle 'uglavnom ćutao', nego je uglavnom govorio i to glasom Evanđelja, katoličkoga morala i ljudskih prava!« (235).

Posebno mjesto u ovoj knjizi po važnosti ima treća točka pod naslovom *Dva pisma 1943. – vjerodostojno i neovjerodostojno* u kojoj autor detaljno obrađuje najprije autentično Stepinčevo izvješće Svetoj Stolicu od 24. svibnja 1943. godine s priloženim dokumentima, o kojemu nikada nije bilo prijepora. Boravio je u Rimu 1943., od 26. svibnja do 3. lipnja, a papa Pio XII. primio ga je u audijenciju 30. svibnja 1943. godine. Autor u deset točaka govori o tom autentičnom pismu državnom tajniku kardinalu Maglioneju. Potom opširno govori o neautentičnom pismu od 18. svibnja 1943. godine, koje se pripisuje nadbiskupu Stepincu, a gdje se govori i o 200.000 prelaznika s katolicizma na provoslavlje od 1918.

do 1941. godine, što nije potkrijepio Državni statistički ured. Tu je i optužba za prozelitizam u NDH, da je 240.000 pravoslavnih pod prijetnjom nasilja i smrti prešlo na katolicizam, o čemu je bilo govora i na montiranom komunističkom procesu 1946. godine. Nadbiskup je na sudu opovrgao da je to pismo od 18. svibnja 1945. njegovo. Autentičnost je osporio i odvjetnik dr. Ivo Politeo. List *L'Osservatore Romano*, poluslužbeno glasilo Svete Stolice, na sam dan Stepinčeve osude 11. listopada 1946. godine objavio je opovrgnuće toga da je riječ o autentičnosti pisma od 18. svibnja 1943. godine. No, već više od sedam desetljeća po srpskoj i hrvatskoj historiografiji, osobito onodobnoj komunističkoj, poteže se priča kako je nadbiskup Alojzije Stepinac navodno napisao to pismo i poslao ga papi Piju XII. pod nadnevkom 18. svibnja 1943. godine. Autor na temelju arhivske građe odgovara gdje i kako je moglo nastati to pismo od 18. svibnja 1943. na talijanskom jeziku, koje je imalo više redakcija, uz ulogu dr. Krunoslava Draganovića i još nekih drugih.

Na kraju autor zaključuje: »Velik je zločin protiv objektivne povijesne istine pismo od 18. svibnja 1943. pripisivati Stepincu. Samo je još veći zločin punih sedamdeset godina, bez ikakva valjana dokaza, ponavljati takve klevete i laži!« (273). Potom navodi pisanje sedamnaest raznih autora od 1946. do 2016. godine. Zadnji su talijanski pisac Riveli, patrijarh srpski Irinej Gavrilović u svojem pismu papi Franji 30. travnja 2014., Jovan

Mirković i Veljko Đurić Mišina 2016. godine. Već su dali svoj odgovor na te neistine i postulator dr. Juraj Batelja 2015. godine u svojoj knjizi *Rivelijska zavjera laži* i Robin Haris 2016. godine u svojem izvornom engleskom djelu i hrvatskom prijevodu *Stepinac – njegov život i vrijeme*. Neće nas spasiti nikakvi falsifikati, nego samo autentična istina!

U završnici se nalaze arhivska vrela, bibliografija i popis nekih članaka (347–353), dijelovi recenzije (355–357) i popis imena (359–366).

Knjiga je napisana stručno i analitički, na postojećim arhivskim vrelima i na pouzdanoj literaturi te je resi činjeničnost i vjerodostojnost, uvažavanje načela uzročnosti i posljedičnosti, kao i poštivanje konteksta života onoga vremena. Izvršno će poslužiti za duhovne vježbe i voditeljima i vježbenicima, ali jednako tako i za objektivne informacije i istinite odgovore na aktualne optužbe i neistine temeljene na starim falsifikatima. To je sažeta, krcata podatcima i aktualna knjiga istine o našem blaženom Alojziju Stepincu. Knjiga je u javnosti prihvaćena s velikim zanimanjem. Predstavljena je u dvorani Vijenac u Zagrebu 22. siječnja 2019. godine, u dvorani Hrvatskog doma Hercega Stjepana Kosače u Mostaru 7. veljače 2019. godine, u palači Milesi HAZU u Splitu 22. veljače 2019., u Dubrovniku 8. travnja 2019. godine te u svibnju u Šibeniku i Zadru.

Istina osvjetljava put pravednika sve do vječnosti!

Stjepan Kožul